

**Азәрбайчан СЯИ-нин нөвбәти
пленуму таршысында**

Ушаг әдәбийяты һаггында бә'зи гейдләр*

Кичик яшлы вәтәндашларымыз үчүн языйлан һәр бир яхшы әсәр бөйүк совет әдәбийятымызын үмүми хәзинәсине дахлы олур, совет мәктәпләринин коммунизм тәрбиясидә бөйүк рол ойнайыр. Ушаглар үчүн языйлан әсәрләрдә биринчи вә киничи дәрәҗәли әһәмийәтә малык мөвзулар йөхдур. Мүәллиф һансы мөвзуда язырса язсын ошун һаллына мүасир коммунизм тәрбияси принципләре, совет педагогикасы һөгтеин нәзәриндән дүзкүн янашарса гаршысына гөйдүгү мәгәсәдә һаил ола биләчәкдир. Совет мәктәби кичик яшлы вәтәндашларымызын әсә һәят мәнбәдир. Мәктәб диварлары арасында һәр чүр баш верән һадисәләр, мәктәбдән харыч ишләрдә совет мәктәбчиләрин һәфтәр вә ахлагында өзүнү көстөрән көзәл вә пәчиб кейфиһәтләр һәр бир совет язгычысы үчүн ән марәғлы мөвзу төпкил әдә биләр. Бә'зи тәһгидчиләрин фийришчә мүасир Азәрбайчан ушаг әдәбийяты илә мөшгул олан язгычыларымызын әсәс гүсүру күя ондан ибарәтдир ки, онлар һәлә дә мәктәб диварлары харичинә чыха билмәһин вә совет мәктәбчиләринин үмүм сосялпизм гүрүчүлүгүндәки иштиракыны көстөрә билмәһиншәр.

Айдындыр ки, һәлә бир илдә сәһвдир. Әввәлә гейд әтмәк ләзымдыр ки, мүасир Азәрбайчан совет ушаг әдәбийятынын гүсүру буңда дейлдир, чүнки һәлә быдә совет мәктәбинин долгун һәятлы, совет мүәллиминин фәалиһәтләрдә көстөрән әсәрләр, чәсарәтә дәмәк олар ки, ярадылмамышдыр.

Әдәбийятымызда совет мәктәбчиләринин әсә һәятлы төсвир әдән вә совет ушагларынын үмүм сосялпизм гүрүчүлүгү ишләриндә ахындан иштиракыны көстөрән көрнәһин әсәрләрин ишдйә гәдәр ярадылмама-сынын әсәс сәбәби язгычыларымызын бу һәятлы дәриндән билмәләрдидр.

Көч охучу, әдәбийятымызда совет мәктәбчиләринин һөггич сурәтинә көрмәк итәһинр. О, итәһинр ки, һәр күн өз синфиндә, өз мәктәбиндә, өз коллектив ичәрисиндә баш верән һадисәләри вә мәктәбә кәһдйәһин күндән бир ата гәйгысы илә она янашмыш мүәллиминин нәвәһиншәр пәчиб сурәтинә көрсүн, һансы язгычымыз олун бу әрзүсүду ерилә етиришдир? һансы әсәрләрдә совет мүәллиминин, совет мәктәбчиләринин һөггич сурәти ярадылмамышдыр? Биә көрә бу чүр әсәрләр һәлә ярадылмамыш вә охучуларымызын һаглы тәләбләри әдәһинләмишдир.

Төсәдүй дейлдир ки, Совет Язгычылары Иттифагынын XIII пленумунда ушаг әдәбийяты мәсәләси үзрә мубәһисәләрдә мәктәб повестинин азыгы мәсәләси ирәдл сүрүлүшдүр. Бәлә повестләрә олаң әһтиҗ аһныз шакирдләр гөрәһиндән дейлә, әһин һамаңда мүәллимләриниз тәрәфиндән һисә әдләр. Мәктәб повестинин ярадылмасы әрүрәти һәлә ибарәтдир? Мәктәб повести өз характери илә совет мәктәбинин ән мүнүм тәрбия вә педагогик мәсәләләринин әһәтә әтмәлдидр. Бу китаблар совет мәктәбчиләринин шүүр вә психологикасынын төшәккүл тәһәһиндә, ашагы синфләрдән башлаярәк шакирдләрдә һәят вә әһәйә дүзкүн мүнәһисә-бәт тәрбия әтмәкдә иштигамәт верә биләр. Бу чәһәттән Сүлейман Рәһимовун «Ата вә огул» әсәри мәктәб повести олмаса да, ләкин биҙә мәктәб повестинин ярадылмасы сәһәсиндә һәк аһдым вә төшәббүсдүр.

Әһәйә мәнәббәт мәктәбдән башлаийр. Буна көрә ушаглар үчүн әмәк һаггында чохлу әсәрләрин ярадылмасына мүнәһәһә әһәһиндә. Бу вахта гәдәр Азәрбайчан ушаг әдәбийяты сәһәсиндә ярадылмыш олан әсәрләрдә әмәк тәрбияләсә мәсәләси я төсвир әдләмәһин, я да чох әһәһ олаб охучулары һанә әдә биләчәк шәһәлдә верилмәһиншәр. Сон заманларда Мейди Сейидзәдин шәһәрләриндә әмәк тәрбияләсә мәсәләсинин мүнүм ер тутмарә башладыгыны көрмәк олар. Мәсәләң «Санәтин сирри», «Гүдрәт», «Көч багбанлар», «Гөчә һанна» вә с. бу кими шәһәрләриндә мүәллиф ушагларда әһәйә мәнәббәт һиссинә тәрбия әтмәкдә чалышмышдыр.

«Гүдрәт» шәһәриндә, шәһәр, фыртлыһыла һәһәдә бөйүк һәвәсә чалышып, гәһрәманчыг көстөрән нефтчи Гүдрәтин бригадасынын төсвир әдир. Олар дөһмәз бир әһлә тәһһәрәһин вахтында гәһә ериһә етирирләр. Сейидзәдин башга бир-сыра шәһәрләриндә дә гәһрәманлар бу чүр мәрә вә фәдәкәр совет адамларыдыр.

Ләкин бу шәһәрләрдә әһәйә мәнәббәт һис-сә чох заман биләвәһитә оларәк мүәллифин ушагларә төсвир әдйин һадисәнин өзүндән дейлә, бәлә дә онун әһәйәһ кейри, әрүрәһиәти һаггындакы шәһси муәһәһә вә дүшүнчәләриндән мейдана чыхыр. Мәсәләң «Санәтин сирри» шәһәриндә мүәллиф айры-айры сәһәтләринин фәалиһәтләриндән данышыр вә онларын бөйүк әмәк пәтичәһиндә ярадылмыш әсәринә һәрмәтлә янашмагы мәсәләһәт көрүр. Шәһәр бәстәкарын әһәйәндән данышаркән языр ки:

Севимли бәстәкарын
Бөһү аҗан бәстәси,
Иңчә, әрәһф тәһләрин
Рубу ошһәһи сәһи
Айдын яз сәһәриндә
Әһәһ мейһән сәһиндир,
Һәр маһһинин мәнәһси
Һәят гәдәр дәрһиндир.

Мүәллиф бу йәһәлә айдындыр ки, ушагларда совет әсәрләриндә үмүһийәтә көрнәһин әмәк мәнәһүна тәрбия әтмәкә мү-нәһәһә ола биләһәйәчәкдир. Бу мүнәһәһәһә вә муәһәһәһәһи Сейидзәдин башга бир сыра шәһәрләриһә дә аһдир.

Әмәк тәрбияләсә мәсәләси Мирәрид Дилбәһин шәһәрләриһә мүнүм ер тутур. Шәһәрәһин 1948-чи илдә Азәрбайчан Ушаг вә

Көчләр Әдәбийяты Нәһриһәти тәрәһиндән бурахылымш «Мәһин һәдйиһәм» китабы онун ярадычылығында шүбә йөхдур ки, бөйүк бир ирәһләһидир. Мәркәзи Комитәнин әдәбийәт һаггындакы гәрәрләриһән сонра шәһәр өзүнүн әһәһәлә мүчәррәһ вә мөһдүд мөһәу дәрәһиндән уаглашымш вә башлыча оларәк бүкүнкү совет ушагларынын һәятлыны вә һәләлә сосялпиз әһәһи мәсәләләринин әкә әдирмәһә башламышдыр. Шәһәрәһин кичик яшлы ушаглар үчүн язымыш олдугу бу шәһәрләрдә әһәйә мәнәббәт һиссин чох гәһәрыг шәһәлдә верилмишдир. «Гызым иш әһрәһи» шәһәринин гәһрәманы алты яшына еһиҗә кирмишдир. Һәлә әв шәрәһиндә онда әһәйә мәнәббәт иштиһәһ әтмишдир:

Гызым алты яша кырымш
О иһидән әһрәһи иш.
Палтарыны мейә билыр,
Финчаныны ююб силыр.
Атасына кәһрир чай,
Нәһәһинә аһарыр пай.
Әв-әһийә бахыр бүтүн
Дәсмәһыны юр һәр күн.

Ләкин ушагын әһәйә олан мәнәббәти өзүнә мөһәүс бир йәһәлә иштиһәһ әдир. Мүәллиф ушаг характеринин зигәһәһәһи дүзкүн әкә әдирә билмишдир.

Апчәг буну дейим ки мән
Бир сәһв әдйә еһә дүнән:
Иштиһәһә вериб әти,
Хәрәһис гөйдү күлфәти.
Бир аз сонра иһи һагды,
Әдйиһидән чох утанды.

«Сары сүнбүл» вә «Бичин һәгмәһи» шәһәрләриһәдә совет колхозчуларынын варлы һәят ерундакы күбарәһәһи төсвир олунур. Әмәк һәһә вә сүфрәләрә бәзәк вурур. «Бичин һәгмәһи» шәһәриндә шәһәр бөйүк әмәк просәһини йыгчәһ бир тәрәдә ифәдә әтмишдир.

Күн көйдә янды,
Бичин башланды.
Сүнбүлүн әтри
Тутду төрәһин.
Бичиб йыгыллар.
Сары бугданы,
Әй кениш зәһи,
Дөйдүр әһәһи,
Мәһсүд бол олсун
Сүфрәләр доһсун.

Ләкин Мирәрид Дилбәһинин ярадычылығында һәлә мүасир совет мәктәбинин һәятлы өзүнүн долгун ифәдәһини тала билмәһиншәр. Онун бу вахта гәдәр совет мәктәбчилә һәятлындан бөйүк бир әсәр язмама-сы охучулары һаһә ерә тәәһчүбләндир.

Кичик яшлы, хусусән мәктәбдә гәдәр яшлы ушаглар үчүн әсәрләрин азыгы да-һә чох һисә олунур. һаһәрдә бу әсәрләрә олаң тәләб даһә бөйүкдүр. Бу сәһә язычы вә шәһәрләриһә тәрәфиндән унудулмушдур. һәлә мүнәһәһәдән гәһәг кичик яшлы вә мәктәбә гәдәр яшлы ушагларымыз үчүн бир сыра көзәл әсәрләр язымыш шәһәрләриһә иһиди бу сәһәдән таһәһәлә уаглашымшлар. Вахтылә Мәммәд Раһимин язымыш олдугу «Илдырымын китабы», Н. Рәһибәһинин «Күнаһин чаһәһи» вә сәһр әсәрләр иһидиһәдәк мәктәбә гәдәр яшлы ушаглар үчүн яхшы әсәр оларәк гәһәһәрләр.

Азәрбайчан Ушаг вә Көчләр Әдәбийяты Нәһриһәти дә мәктәб гәдәр яшлы ушаглар үчүн бу кими китабларыш ярадылмасы гәһдйә аз гәһмишдир. Сон иһәләрдә мәктәб гәдәр яшлы ушаглар үчүн нәһриһәт тәрәфиндән аһчәг бир пәчә китаб чәһ әһләмишдир ки, буһлардан да әкәһриһәһи мөвзу әтибарлә көһлә һәһәдән аһпымшдур (Шәһгин «Шәһрләр вә һагыллар» китабы вә с.) Мәркәзи Комитәнин әдәбийәт һаггындакы тарихи гәрәрләриһән сонра кичик яшлы ушаглар үчүн мүасир һәһәдән еһи бәһин әсәрләрин ярадылмасына Азәрбайчан Ушаг вә Көчләр Әдәбийяты Нәһриһәти, Азәрбайчан Совет Язгычылары Иттифагы, Маариф Нәһриһәти, Азәрбайчан Әһми Тәһгәһәт Педагогик Иһституту ләзими дүһгәт вермәһиншәр. Ушаг әдәбийятынын нәһәри мәсәләләри дә таһәһәлә унудулмушдур. Буһун пәтичәһиндә сон иһәләр әһәһиндә кичик яшлы ушаглар үчүн язылымш бә'зи әсәрләр ичәһисиндә совет педагогикасына иһид вә совет мәктәбинин дүзкүн төсвир әтмәһәһ әсәрләр дә ер тала билмишдир.

Ушаг әдәбийяты сәһәһиндәһи һәһин һәһәһәһи вә керилйиһи бу сәһәдә чалышһан адамларын азыгы илә дә иһәһ әтмәк доһру дейлдир. Сон иһәләр мүддәһиндә ушаг әдәбийяты сәһәһинә еһи вә иһәдәддә көчләр кәһмишдир. Буһлардан З. Чәһбәһәдә, Б. Ваһәһәдә, Н. Көчәһи вә башгаларыны көстөрмәк олар. Ләкин бу көчләри ушаг әдәбийяты әһрәһиндә тоһләмәк, ярадычылык мәсәләләриһәдә онларә көмәк әтмәк үчүн һәч бир тәдбир көрүлмәһиншәр. Әдәһи төһгәд дә ушаг әдәбийяты сәһәһиндә иһидиһәдәк өз сәһүнү дәмәһиншәр.

Ушаг әдәбийяты мәсәләси илә бүтүн совет ичтимаһиәти марәһәһәһи. Мәркәзи Комитәнин әдәбийят һаггындакы гәрәрләриһән сонра бу сәһәһи гүвәһәһәһиһәк вә ушагларымызын йүкәк кейфиһәтләһи бәһин әсәрләрдә төһмин әтмәк үчүн Азәрбайчан Совет Язгычылары Иттифагы, Азәрбайчан Ушаг вә Көчләр Әдәбийяты Нәһриһәти, Маариф Нәһриһәти чиди тәдбирләр көрәһидир. Азәрбайчан Совет Язгычылары Иттифагынын ушаг әдәбийяты бәһәһи өз иһинин өһидән гурмалы вә ушаг әдәбийяты сәһәһиндә чалышһан язгычыларын ярадычылык тәрбияләсә чиди мөһгүл әһәһәһидир. Ушаг әдәбийяты сәһәһиндәһи бу керилйиһи арадан гәһдирмәк үчүн бүтүн язычы вә шәһәрләриһә өз гүвәһәһәһи сәһәрбәһиһә әһәһәһидирләр.

* Мүәһәһә тарихиһә.